

Magdalena Głębocka

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń, Katedra Rachunkowości
e-mail: magdalena.glebocka@ue.katowice.pl
tel. 32 257 72 76

Polityka bilansowa a możliwości kształtowania wysokości i struktury wyniku finansowego

Streszczenie. *Funkcjonowanie podmiotów gospodarczych wymaga komunikowania się przez nie z otoczeniem gospodarczym. Wymiana informacji następuje najczęściej za pośrednictwem sprawozdań finansowych, a dane ujawniane w tych raportach stanowią podstawę podejmowania decyzji gospodarczych. Przedsiębiorstwa w trosce o swój wizerunek mogą oddziaływać na zawartość informacyjną sprawozdań finansowych, wykorzystując przyznane im prawem o rachunkowości możliwości wyboru rozwiązań szczegółowych co do sposobu wyceny aktywów, pasywów i ustalania wyniku finansowego lub postępowania według uznania. Jedną z istotniejszych kategorii ekonomicznych uwzględnianych w ocenie efektywności działalności jednostki jest wynik finansowy. Celem artykułu jest wskazanie przyczyn i dostępnych instrumentów polityki bilansowej wykorzystywanych w kształtowaniu wysokości i struktury wyniku finansowego jednostki.*

Słowa kluczowe: *wycena aktywów, wycena pasywów, rachunkowość kreatywna, zarządzanie wynikiem finansowym*

Wstęp

Jednostki gospodarcze komunikują się z otoczeniem za pośrednictwem sprawozdań finansowych. Sprawozdania te są przedmiotem oceny przeprowadzanej przez odbiorców informacji, którzy na podstawie danych w nich zawartych podejmują decyzje w obszarze zarządzania firmą czy inwestowania w nią. Z tego względu istotny jest sposób prezentacji pozycji majątkowej i finansowej jednostki we wspomnianym raporcie. Trafność podjętych decyzji uwarunkowana jest jakością

dostarczanej informacji. Posiadanie przez sprawozdania finansowe odpowiednich atrybutów jakościowych stanowi kwestię przesądającą o ich użyteczności. Rzetelność informacji sprawozdawczej wynika m.in. z przestrzegania zasad określonych w ustawie o rachunkowości, która jednak w wielu kwestiach przyznaje jednostkom prawo wyboru rozwiązań szczegółowych lub postępowania wedle uznania. Dlatego tak ważne jest określenie reguł, według których sporządzane jest sprawozdanie, co zwiększa jego przejrzystość i czytelność. Równocześnie przedsiębiorstwa, dążąc do realizacji celów polityki firmy, aktywnie wpływają na decyzje podejmowane przez otoczenie gospodarcze, tworząc tym samym dogodne warunki funkcjonowania. W artykule przedstawiono istotę polityki bilansowej w kontekście zasady *true and fair view* oraz zakres oddziaływania instrumentów polityki bilansowej na wysokość i strukturę wyniku finansowego, będącego jedną z podstawowych miar efektywności działalności przedsiębiorstwa.

1. Polityka bilansowa a polityka rachunkowości – zakres pojęcia

„Zadaniem organizacji funkcjonującej w gospodarce rynkowej powinno być wykreowanie takich warunków, które pozwolą jej na długotrwały rozwój i realizację założonych celów”¹. „Cel, który jednostka określi jako podstawowy, może być bardzo zróżnicowany – poczynając od utrzymania wysokiego poziomu rentowności, płynności, udziału w rynku, poprzez zdobycie pozycji lidera rynkowego w zakresie jakości lub kosztów, a kończąc na maksymalizacji wartości przedsiębiorstwa, co oczywiście nie zamyka katalogu potencjalnych możliwości”². Warunkami ograniczającymi, w ramach których jednostki mogą realizować założone cele działalności i wpływać na zawartość informacyjną zestandaryzowanego sprawozdania finansowego, są regulacje prawa o rachunkowości. Przepisy ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości³ zawierają ogólne wytyczne co do sposobu pomiaru i opisu skutków zdarzeń gospodarczych, niemniej w wielu obszarach pozostawiają one przedsiębiorstwom prawo wyboru jednego z możliwych rozwiązań i wypracowania indywidualnego sposobu postępowania w nowych sytuacjach. Pozwala to oddziaływać na sposób opisu rzeczywistości gospodarczej danego podmiotu. Równocześnie przepisy prawa dążą do zagwarantowania rzetelności i jasności tego opisu poprzez wymóg opracowania zasad rachunkowości stosowanych

¹ J. Błażyńska, *Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości – terminologia*, w: *Dylematy współczesnej rachunkowości*, red. W. Gabrusewicz, J. Samelak, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 8.

² T. Pedo, *Materiałna polityka bilansowa w świetle oczekiwań inwestorów indywidualnych*, w: *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, red. E. Walińska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 165.

³ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 330 (dalej: Uor).

przez jednostkę. Przyjęta przez jednostkę polityka rachunkowości obejmuje wybrane i stosowane przez nią rozwiązania dopuszczone przez Uor, w tym określone w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR) i Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych (art. 3 ust. 1 pkt 11 Uor). Pojęcie polityki rachunkowości analizowane jest w literaturze przedmiotu w dwóch ujęciach:

– makroekonomicznym, związanym z polityką państwa lub organizacji poza państwowych (np. międzynarodowych) w zakresie obowiązywania zasad przyjętych w prawie o rachunkowości. Zasady te mają częściowo charakter obligatoryjny, a częściowo pozostawiają jednostkom prawo wyboru konkretnych rozwiązań co do sposobu prezentacji i wyceny składników majątkowych, sporządzania sprawozdania finansowego, prowadzenia ksiąg rachunkowych;

– mikroekonomicznym, dotyczącym realizacji wybranych zasad na poziomie jednostek gospodarczych⁴.

Analizując znaczenie terminu „polityka rachunkowości”, można zauważyć, że realizacja celów gospodarczych przedsiębiorstwa została podporządkowana dążeniu do osiągnięcia nadrzędnego celu rachunkowości, jakim jest wierna i rzetelna prezentacja sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego (*true and fair view*). Cele polityki gospodarczej przedsiębiorstwa mają w tym przypadku drugorzędne znaczenie. Podejście zgoła odmienne wynika z definicji polityki bilansowej, która jest czasem stosowana zamiennie z pojęciem polityki rachunkowości. Należy również zaznaczyć, że przepisy prawa o rachunkowości określają jedynie pojęcie polityki rachunkowości, a termin „polityka bilansowa” nie posiada prawnej wykładni. Przytaczana w literaturze przedmiotu definicja polityki bilansowej stanowi, że jest nią „ogół zgodnych z prawem decyzji podmiotu gospodarczego mających na celu takie ukształtowanie wykazanych w bilansie: wyniku finansowego, majątku, zobowiązań i innych źródeł finansowania, aby zapewnić optymalną realizację założeń gospodarczych. Środkiem tej polityki jest odpowiednie wykorzystanie, przy znajomości teorii bilansowania, przepisów prawnych pozwalających przy sporządzaniu bilansu i wycenie bilansowej na postępowanie według uznania lub na wybór któregoś ze sposobów postępowania dopuszczonych przez ustawodawcę”⁵. „Polityka bilansowa wyraża całość działań związanych z tworzeniem informacji sprawozdawczej odpowiadającej jednocześnie kanonom

⁴ Zgodnie z podejściem mikroekonomicznym „polityka bilansowa to zastosowanie przez zarząd przedsiębiorstwa w sporządzaniu sprawozdań finansowych specyficznych zasad, konwencji reguł i praktyk dobranych odpowiednio do odwzorowania jego rzeczywistej pozycji finansowej, dochodowej i dokonań”. A. Jaruga, E. Walińska, *Roczne sprawozdania finansowe – ujęcie księgowo a podatkowe*, ODDK, Gdańsk 1997, s. 23.

⁵ G. Wöhe, *Die Handels und Steuerbilanz*, München 1990, s. 267, cyt. za: *Wykorzystanie polityki bilansowej i analizy finansowej w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, red. K. Sawicki, Ekspert, Wrocław 2009, s. 20-21.

jakościowym zawartym w prawie bilansowym oraz partykularnym, strategicznym lub/i operacyjnym celom gospodarczym przedsiębiorstwa”⁶.

Porównując przytoczone definicje, można dostrzec, że w przypadku polityki bilansowej:

- podmiotem podejmującym działania jest jednostka,
- wszelkie działania podjęte przez jednostkę muszą być zgodne z prawem,
- wybrane przez jednostkę rozwiązania **są podporządkowane jej celom gospodarczym**⁷.

Na tej podstawie można wnioskować, że zadaniem polityki bilansowej jest realizacja celów polityki firmy, a nie dążenie do realizacji zasady *true and fair view*. Sprawozdanie finansowe ma w sposób rzetelny i jasny obrazować sytuację majątkową i osiągnięcia firmy, co nie wyklucza możliwości wpływania na jego wartość. W tym ujęciu pojęcie polityki bilansowej ma pewien punkt stykowy z pojęciem rachunkowości kreatywnej, ale nie są to terminy tożsame. Pod pojęciem rachunkowości kreatywnej rozumie się bowiem „proces używania reguł, zapewnionej przez nie elastyczności i ominięć w nich, by sprawić, że sprawozdania finansowe wyglądają będą nieco inaczej, niż reguła miała zapewnić. Zawiera w sobie naginanie reguł i poszukiwanie obejść. Zawiera procedury, przez które transakcje są tak ustrukturyzowane, że w ich następstwie pojawia się pożądaný obraz rachunkowy, zamiast obrazu neutralnego i stałego”⁸. Zasadnicza różnica między polityką bilansową a rachunkowością kreatywną polega na tym, że wszelkie decyzje podjęte w ramach polityki bilansowej mają charakter legalny, podczas gdy rachunkowość kreatywna działa często na pograniczu prawa lub nawet poza prawem (rachunkowość agresywna). Możliwość oddziaływania na treść sprawozdań finansowych budzi wiele kontrowersji wobec warunku wiarygodności prezentowanego w nich obrazu firmy. Adresaci sprawozdań są świadomi dostępnych środków oddziaływania na sposób ich opracowania, a analiza ujawnianych informacji o sposobie ich przygotowania i przyjętych zasadach rachunkowości pozwala wyeliminować wpływ tych zabiegów na obraz sytuacji majątkowej i wynik finansowy firmy.

2. Cele działalności jednostek gospodarczych jako wyznacznik kierunków i narzędzi polityki bilansowej

Złożoność otoczenia gospodarczego przedsiębiorstwa i dynamika procesów w nim zachodzących powoduje, że zarządzanie organizacją gospodarczą wyma-

⁶ A. Karmańska, *Wykorzystanie metodyki wyceny bilansowej w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, „Problemy Rachunkowości” 2004, nr 2, s. 18, cyt. za: J. Błażyńska, op. cit., s. 10.

⁷ J. Błażyńska, op. cit., s. 9.

⁸ M. Jameson, *A Practical to Creative Accounting*, Kogan Page, London 1988, s. 20, cyt. za: M. Cieślak, *Podjęcie etyczne w rachunkowości a jakość sprawozdań finansowych*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 106.

ga uwzględnienia wielu czynników warunkujących osiągnięcie założonego przez nią celu czy też wiązki celów. Za cel należy uznać pożądaną przez daną jednostkę stan, który chce ona osiągnąć, wszelkie podejmowane przez nią decyzje i działania zmierzające do osiągnięcia tego stanu⁹. Cel stanowi punkt wyjścia oraz element motywujący działanie¹⁰, a złożoność organizacji gospodarczych skutkuje różnorodnością wyznaczanych celów.

W literaturze przedmiotu opisywanych jest wiele teorii przedsiębiorstwa, które w różny sposób definiują nadrzędny cel funkcjonowania przedsiębiorstwa¹¹. Wśród najczęściej wymienianych celów działalności jednostki wymienia się:

- maksymalizację zysku,
- maksymalizację wartości rynkowej przedsiębiorstwa,
- wzrost rozmiarów przedsiębiorstwa,
- maksymalizację sprzedaży (udziału w rynku),
- zachowanie lub wzrost rentowności,
- rozwój przedsiębiorstwa,
- zwiększenie innowacyjności,
- przetrwanie przedsiębiorstwa i kontynuowanie działalności,
- zachowanie wypłacalności,
- utrzymanie płynności finansowej¹².

Analizując przedstawione zestawienie, można stwierdzić, że uniwersalnym celem każdej organizacji gospodarczej jest kontynuacja działalności, a jego realizacji sprzyja osiągnięcie określonych (pozytywnych) efektów tej działalności. Nadrzędny cel obrany przez przedsiębiorstwo przekłada się na wiązkę celów cząstkowych, wyznaczających kierunki działania w takich obszarach, jak: działalność operacyjna (zaopatrzenie, sprzedaż), działalność inwestycyjna lub finansowa (optymalizacja sposobu finansowania działalności, w tym przyjęta polityka dywidend), minimalizacja obciążeń podatkowych. Jednostka, dążąc do realizacji wyznaczonych celów, próbuje wpływać na decyzje otoczenia gospodarczego, przekazując odpowiednio przygotowane informacje dzięki wykorzystaniu narzędzi i instrumentów polityki bilansowej.

⁹ K. Stępień, *Nadrzędne cele działalności jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2005, nr 674, s. 61.

¹⁰ J. Duraj, *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2000, s. 52.

¹¹ Zgodnie z teorią neoklasyczną głównym celem przedsiębiorstwa jest maksymalizacja zysku. Teorie menedżerskie zwracają zaś uwagę na rozdzielną funkcję zarządzającego od funkcji właścicielskiej. W konsekwencji tego rozłamu przedsiębiorstwo powinno dążyć do realizacji celów wyznaczanych przez zarząd w postaci maksymalizacji sprzedaży lub wartości aktywów przedsiębiorstwa bądź też posiadanej władzy. Cele wyznaczane przez zarządzających jednostką nie muszą pokrywać się z celami właścicieli. Teorie behawioralne określają cele przedsiębiorstwa jako efekt przetargu pomiędzy zarządzającymi, pracownikami i właścicielami. Przez poszczególne grupy interesu główny cel przedsiębiorstwa może być definiowany odmiennie.

¹² K. Stępień, op. cit., s. 69-70.

W chwili obecnej użyteczność decyzyjna sprawozdań finansowych stała się głównym celem rachunkowości. Zasada *true and fair view*, która do tej pory była jej podstawowym celem, ustępuje postulatowi dostarczania informacji użytecznej. Ocena użyteczności (tj. przydatności decyzyjnej) sprawozdań finansowych może być przeprowadzana według różnych kryteriów, zależnie od grupy użytkowników sprawozdań. Z punktu widzenia inwestorów informacja użyteczna to taka, która pozwala na ocenę potencjalnych korzyści wynikających z alternatywnych sposobów inwestowania kapitału finansowego. Z tego względu są oni zainteresowani wysokością osiągniętego wyniku ekonomicznego, a prezentacja wartości majątku w wartości godziwej dostarcza im przydatnej informacji. Odmienny pogląd prezentują kredytodawcy, którzy w wartości możliwej do spieniężenia upatrują zabezpieczenia swoich wierzytelności. Niemożliwe jest bowiem spełnienie oczekiwań wszystkich grup adresatów sprawozdań. Jednostka może uznać za priorytetowe interesy określonej grupy i zgodnie z jej oczekiwaniami tworzyć wizerunek firmy, poprawiając np. stopień płynności, zadłużenia czy rentowności firmy. W zależności od zaistniałej sytuacji może ona dążyć do prezentacji pozycji majątkowej i wyniku finansowego w sposób tendencyjnie negatywny lub pozytywny. Tendencyjne kształtowanie zawartości sprawozdań finansowych najczęściej ma miejsce w sytuacjach:

- poprzedzających emisję akcji,
- chęci podwyższenia wynagrodzenia zarządzających (w przypadku gdy premia jest uzależniona od wyników),
- dążenia do utrzymania posady,
- chęci uniknięcia konsekwencji warunków zawartych w umowach kredytowych lub pożyczkowych (np. dążenie do utrzymania wymaganego poziomu płynności lub zadłużenia),
- chęci uniknięcia negatywnych konsekwencji naruszenia przepisów regulujących zasady funkcjonowania poszczególnych sfer gospodarki,
- chęci uzyskania korzyści od organów regulujących zasady funkcjonowania podmiotów gospodarczych¹³.

Ponieważ celem polityki bilansowej jest wpływ na oceny formułowane przez adresatów sprawozdań finansowych poprzez kształtowanie treści informacyjnej tych sprawozdań, skuteczność realizacji obranej polityki zależy od doboru narzędzi oddziaływania na zawartość raportów. Nie zawsze jednak działania te przynoszą zamierzone efekty. Zdaniem Rafała Grabowskiego¹⁴ o nieskuteczności określonego instrumentu polityki bilansowej przesądza spełnienie dwóch warunków:

¹³ P. M. Healy, J. M. Wahlem, *A Review of the Earning Management Literature and Its Implication for Standard Setting*, „Accounting Horizons” December 1999, s. 367, cyt. za: R. Grabowski, A. Karmańska, *Polityka bilansowa spółek akcyjnych – uwarunkowania skuteczności oraz skutki rozpoznania przez inwestorów*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2009, nr 49 (105), s. 64.

¹⁴ R. Grabowski, A. Karmańska, op. cit., s. 57.

– inwestorzy, analizując treść sprawozdań finansowych, muszą oceniać łącznie zawartość informacyjną wszystkich elementów sprawozdania, zwłaszcza informacji dodatkowej, która zawiera wyjaśnienia pozwalające zidentyfikować instrumenty polityki bilansowej;

– adresaci informacji muszą mieć dostęp do informacji nie tylko o wykazanych w bilansie i rachunku zysków i strat pozycjach i zasadach ustalania ich wartości, ale również o wartościach tych pozycji wycenionych według alternatywnych metod rynkowych.

Możliwość identyfikacji instrumentów polityki bilansowej zależy więc od wiedzy posiadanej przez adresatów sprawozdań finansowych oraz zakresu informacji, do których mają oni dostęp, zwłaszcza do informacji pozwalającej zidentyfikować środki oddziaływania na treść sprawozdań. Istotną rolę odgrywa w tym przypadku dostęp do informacji dodatkowej, która może zawierać omówienie metod wyceny aktywów i pasywów oraz zasad ustalania kosztów i przychodów danego okresu sprawozdawczego. Uzyskanie tego typu informacji pozwala zidentyfikować cele polityki bilansowej, co w konsekwencji ogranicza jej skuteczność¹⁵, a czasem może wywołać skutki całkiem odmienne od zamierzonych.

Przedsiębiorstwa, tworząc zestaw instrumentów polityki bilansowej, mogą wpływać na ujawnianą w bilansie wartość aktywów i pasywów. Zmiana wartości aktywów i pasywów prowadzi do powstania przychodów i kosztów mających odzwierciedlenie w rachunku zysków i strat, dzięki czemu użytkownik sprawozdania może zidentyfikować wykorzystane instrumenty materialnej polityki bilansowej. Polityka bilansowa wpływa nie tylko na bilans, ale i na pozostałe elementy zamknięcia rocznego. Przyznane przez ustawodawcę prawo wyboru szczegółowych metod wyceny, dokonywania szacunków wartości umożliwia kreowanie treści informacyjnej sprawozdania finansowego, a tym samym oddziaływanie na poziom wskaźników finansowych ustalanych na podstawie danych sprawozdawczych. Odbiorcy sprawozdań finansowych, analizując wartości ustalonych wskaźników finansowych, formułują oceny będące podstawą podjęcia decyzji gospodarczych. W praktyce nie wnikają jednak w sposób obliczenia tych wielkości¹⁶, choć dodatkowe objaśnienia ujawniane w treści raportu rocznego mogłyby zweryfikować ich opinie.

3. Wynik finansowy jako miara efektywności działalności przedsiębiorstwa

Sprawne zarządzanie przedsiębiorstwem wymaga kontroli stopnia realizacji przyjętych celów i oceny efektów prowadzonej działalności. W praktyce gospo-

¹⁵ R. Kamiński, *Polityka bilansowa a ocena działalności przedsiębiorstwa*, Ars boni et aequi Przedsiębiorstwo Wydawnicze – Władysław Rozwadowski, Poznań 2003, s. 34- 35.

¹⁶ R. Grabowski, A. Karmańska, op. cit., s. 56.

darczej wykorzystuje się wiele miar służących do oceny efektywności działalności. Najczęściej ocena ta jest przeprowadzana na podstawie wartości osiągniętego wyniku finansowego – zysku lub straty. Wypracowanie dodatniego wyniku finansowego (zysku) oznacza bowiem:

- zwiększenie bogactwa właścicieli przedsiębiorstwa oraz
- wzrost wartości kapitałów własnych przedsiębiorstwa.

Dla oceny efektów działania podmiotu gospodarczego oraz kontynuacji jego działalności w przyszłości nie tylko wysokość wyniku finansowego, ale również jego struktura ma istotne znaczenie. O sile przedsiębiorstwa świadczy przede wszystkim wynik z podstawowej działalności operacyjnej. Sprzedaż wyrobów i usług czy też towarów powinna bowiem generować wynik działalności podmiotu. W ocenie efektywności działalności jednostki (oraz efektywności zaangażowanego kapitału własnego) należy również uwzględnić skutki realizowanej działalności inwestycyjnej.

Przedsiębiorstwa przekazują otoczeniu informacje o wyniku finansowym prowadzonej działalności gospodarczej, posługując się formułą jego pomiaru i ustalania określoną przez przepisy prawa o rachunkowości. Wykazany w sprawozdaniach finansowych „wynik księgowy jest efektem porównania wyrażonej w mierniku pieniężnym wielkości dwóch strumieni zasobów: wpływających do firmy i zużywanych do prowadzonej przez nią działalności gospodarczej (koszty) oraz wypływających z niej, zwykle w formie sprzedawanych produktów (materiałnych, niematerialnych) i otrzymywanych za nie aktywów pieniężnych lub wierzytelności (przychody)”¹⁷. Wynik finansowy kształtowany jest przez przychody i koszty ujęte zgodnie z podejściem memoriałowym i nie zawsze zrealizowane kasowo¹⁸. Również weryfikacja wartości aktywów i pasywów może w konse-

¹⁷ J. Turyna, *Jakość wyniku księgowego jako wyznacznik jego użyteczności decyzyjnej dla użytkowników informacji finansowej*, w: *Zagrożenia w działalności gospodarczej a prawo bilansowe*, red. E. Mączyńska, Z. Messner, SKwP, PTE, Warszawa 2010, s. 134.

¹⁸ W teorii ekonomii analizowane są „dwie wariantowe koncepcje dotyczące formułowania wyniku księgowego. Pierwsza z nich wiąże się z zachowaniem kapitału, druga zaś z maksymalizacją wartości ekonomicznej” (J. Turyna, op. cit., s. 139). Zgodnie z podejściem transakcyjnym wynik finansowy ustalany jest jako porównanie finansowych skutków zdarzeń gospodarczych w formie przychodów i kosztów powstałych w określonym przedziale czasowym działalności podmiotu. W podejściu tym główne znaczenie ma przypisanie ujętych zgodnie z zasadą memoriału przychodów i kosztów do właściwych okresów sprawozdawczych według zasady współmierności przychodów i kosztów. Wysokość kosztów i przychodów wynika z wartości zrealizowanych transakcji lub transakcji, które spowodują w przyszłości zmiany wartości i pasywów w dającej się wiarygodnie oszacować wysokości. W podejściu tym na wysokość wyniku finansowego wpływają zdarzenia zaistniałe w ówczesnych warunkach rynkowych. Wartość wyniku finansowego ustalonego zgodnie z podejściem transakcyjnym nie uwzględnia bieżących warunków rynkowych. Przyjmuje się, że jednostka działa efektywnie, gdy jest w stanie co najmniej odtworzyć zainwestowany kapitał własny (określony w ujęciu rzeczowym lub finansowym). Natomiast wynik finansowy ustalany zgodnie z podejściem ekonomicznym uwzględnia wszystkie czynniki, jakie składają się na przyrost

kwencji prowadzić do powstania strumieni przychodów i kosztów, które nie mają pokrycia w przepływie strumieni pieniężnych. Czynnikiem ograniczającym swobodę stosowania różnych metod wyceny jest konieczność przestrzegania zasady ciągłości rozwiązań przyjętych w polityce rachunkowości. „Należy sądzić, że wynik finansowy ma tym wyższą jakość, im mniej dokonano zmian metod wyceny bilansowej, zawartych w zasadach (polityce) rachunkowości”¹⁹. Zdaniem Rafała Cieślaka²⁰ jakość wyniku finansowego jest tym wyższa, w im większym stopniu zysk księgowy pokrywa się z nadwyżką pieniężną, ustaloną jako efekt porównania strumieni wpływów i rozchodów środków pieniężnych. Można więc postawić pytanie, na ile księgowy wynik finansowy określa rzeczywistą efektywność działalności jednostki: „ujawniona wartość wyniku finansowego, która przede wszystkim ma estymować to, co służy jako wskazówka do rozważnego gospodarowania, zawsze jest niepewnym domysłem i w najlepszym razie jest »podobna do prawdy«. Prawdziwa wartość wyniku finansowego istnieje, lecz pozostaje niemierzalna”²¹. „Podatność” księgowego wyniku finansowego na zmiany metod wyceny jest najczęściej wymienianym czynnikiem ograniczającym użyteczność decyzyjną tej miary. Dodatkowo wysokość wyniku uzależniona jest od wartości historycznej aktywów i pasywów zaangażowanych w działalność, nie odzwierciedla więc bieżących warunków rynkowych. Pomimo tych mankamentów w praktyce gospodarczej przede wszystkim wartość wyniku finansowego, a dopiero potem jego struktura jest poddawana ocenie. Powszechność wykorzystania księgowego wyniku finansowego jako miary efektywności działalności przedsiębiorstwa i zasady jego ustalania umożliwiają przedsiębiorstwom oddziaływanie na decyzje podejmowane przez użytkowników sprawozdań finansowych.

4. Wpływ instrumentów polityki bilansowej na wysokość, strukturę i jakość wyniku finansowego

Założone przez przedsiębiorstwo cele polityki bilansowej mogą być realizowane dzięki wykorzystaniu instrumentów materialnej, formalnej lub czasowej polityki bilansowej. Z uwagi na możliwości oddziaływania na wysokość i strukturę

bogactwa firmy, tj. te wynikające z prowadzonej działalności oraz te wynikające ze zmian wartości rynkowej czynników tworzących to bogactwo. Stąd też całościowy wynik finansowy w ujęciu ekonomicznym tworzą zyski/straty z prowadzonej działalności operacyjnej, inwestycyjnej czy finansowej, jak również przyrosty kapitału własnego będące skutkiem zmian warunków rynkowych, np. wzrost wartości rynkowej aktywów finansowych.

¹⁹ J. Turyna, op. cit., s. 139.

²⁰ R. Cieślak, *Użyteczność decyzyjna kategorii zysku księgowego*, Wydział Zarządzania UW, Warszawa 2008, s. 44 (praca niepublikowana), cyt. za: J. Turyna, op. cit., s. 139.

²¹ P. Wójtowicz, *Wiarygodność sprawozdań finansowych wobec aktywnego kształtowania wyniku finansowego*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2010, s. 84.

wyniku finansowego największy wpływ mają instrumenty materialnej polityki bilansowej. „Materialna polityka bilansowa polega na oddziaływaniu na wysokość wyniku finansowego ujętego w sprawozdaniu rocznym”²². Wśród instrumentów materialnej polityki bilansowej wyróżnia się:

a) przedsięwzięcia podjęte przed dniem bilansowym (kształtujące stan rzeczy), do których należy zaliczyć:

- przesunięcia w czasie operacji gospodarczych,
- zmianę pierwotnego stanu rzeczy,

b) działania wpływające na zamknięcie roczne, podjęte po dniu bilansowym, które bazują na przyznanych przez prawodawcę prawach wyboru ustalania wartości i wyceny, a częściowo na bezwarunkowo koniecznych zakresach swobodnego uznania i prognozy²³.

Przyznane jednostce prawo wyboru dotyczy możliwości zastosowania jednego z alternatywnych rozwiązań. Pola swobodnego działania są tymi obszarami działalności gospodarczej, które nie zostały przez prawo skodyfikowane, dlatego jednostka ma możliwość postępowania według uznania.

Instrumenty materialnej polityki bilansowej pozwalają wpływać na wartość poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego, zwłaszcza bilansu i rachunku zysków i strat. Wysokość wyniku finansowego może być tworzona przez działania realne, których konsekwencją jest powstanie określonych przychodów i kosztów, mających często potwierdzenie w przepływie środków pieniężnych. Zwłaszcza chęć wykazania wyższego zysku (lub minimalizacji straty) może być powodem podjęcia decyzji o przyspieszonej sprzedaży składników inwestycji rzeczowych lub finansowych. Tworzenie wyniku finansowego przez kształtowanie stanu rzeczy może polegać na przyspieszaniu lub opóźnianiu operacji gospodarczych, takich jak:

- przesunięcie kosztów remontów i napraw na kolejne lata obrotowe,
- opóźnienie fakturowania sprzedaży w celu przesunięcia zysków na kolejny rok obrotowy,
- opóźnienie przyjęcia środków trwałych z budowy, co pozwala na aktywowanie wyższej kwoty kosztów finansowania zewnętrznego,
- odstąpienie od roszczeń, umorzenie należności lub odroczenie w czasie podjęcia tego typu decyzji,
- przyspieszenie wykonania i rozliczenia zleceń długoterminowych w celu dopisania skumulowanych zysków do wyniku finansowego zamykanego roku²⁴.

²² K. Sawicki, *Polityka bilansowa i sprawozdawczość finansowa w zarządzaniu firmą*, Ekspert, Wrocław 1996, s. 17.

²³ J. Weber, M. Kufel, T. Cebrowska, *Wprowadzenie do rachunkowości spółek*, Park, Bielsko-Biała 1993, s. 191.

²⁴ Szerzej: *Wykorzystanie polityki bilansowej...*, s. 43.

Tego typu działania często cechuje niepowtarzalność. O wiele większe znaczenie mają przyznane jednostkom prawa wyboru sposobu aktywowania i pasywowania oraz prawo wyboru metody wyceny (tab. 1). Konsekwencją zaliczenia składnika aktywów lub pasywów do określonej grupy majątku jest możliwość wyboru określonego wariantu wyceny. Zaliczenie inwestycji w instrumenty kapitałowe do grupy inwestycji krótko- lub długoterminowych, przy równoczesnym wyborze modelu wyceny w wartości godziwej, przekłada się na wysokość wyniku finansowego lub kapitału rezerwowego. Efektem przyjęcia określonej metody wyceny aktywów i zobowiązań jest zazwyczaj powstanie kosztów lub przychodów. Bilans oraz rachunek zysków i strat stanowią dwa elementy rocznego sprawozdania finansowego, które są nierozzerwalnie ze sobą związane. Stąd też określając cele polityki bilansowej, a następnie wyznaczając środki ich realizacji, należy przeanalizować korelacje zachodzące między nimi oraz zakres ich oddziaływania. Na przykład dążenie jednostki do wykazania wyższego poziomu płynności może się negatywnie odbić na ocenie rentowności działalności tej firmy. Dopełnieniem materialnej polityki bilansowej są instrumenty formalnej i czasowej polityki bilansowej.

Instrumenty czasowej polityki bilansowej odgrywają mniejszą rolę w kształtowaniu oceny działalności przedsiębiorstwa na podstawie wyniku finansowego. Opierają się one na możliwości wyboru momentu bilansowego i długości roku obrotowego, co ma znaczenie w przypadku przedsiębiorstw działających sezonowo. Natomiast formalna polityka bilansowa dotyczy sposobu prezentacji informacji o strukturze wyniku finansowego poprzez wybór wariantu zysków i strat (tab. 1).

Wykorzystanie środków materialnej polityki bilansowej pozwala jednostkom wpływać na wysokość wyniku finansowego, a także zmieniać jego strukturę. Często skutki finansowe podjętych działań pojawiają się poza segmentem podstawowej działalności operacyjnej jednostki. Realizacja zasady memoriału oraz współmierności przychodów i kosztów przekłada się na możliwość sterowania wysokością wyniku osiągniętego w kolejnych okresach sprawozdawczych. Memoriałowo ustalony wynik finansowy może sugerować wysoką efektywność prowadzonej działalności i być impulsem do zwiększenia partycypacji w podziale wyniku finansowego. Sytuacja taka tworzy poważne zagrożenie dla stabilności finansowej jednostki, ponieważ memoriałowy zysk nie zawsze znajduje potwierdzenie w kasowo zrealizowanej nadwyżce finansowej. Wysoka dynamika wyniku finansowego nie jest tożsama z jego wysoką jakością. Kompleksowa ocena wyniku finansowego jednostki wymaga wówczas oceny struktury rachunku zysków i strat wspólnie z analizą rachunku przepływów pieniężnych²⁵. Porównanie wartości

²⁵ Spośród elementów rocznego sprawozdania finansowego to właśnie rachunek przepływów pieniężnych jest składnikiem najbardziej odpornym na działanie polityki bilansowej. Wykorzystanie instrumentów materialnej polityki bilansowej (oprócz działań realnych) nie prowadzi do zmiany rozkładu i wartości przepływu strumieni pieniężnych. Jedynie w odniesieniu do sprawozdania

Tabela 1. Instrumenty materialnej polityki bilansowej wykorzystywane do kształtowania wysokości wyniku finansowego

Prawa wyboru sposobu bilansowania	
Prawa wyboru metod aktywowania	<ul style="list-style-type: none"> – prawo aktywowania kosztów prac rozwojowych prowadzonych na własne potrzeby, poniesionych przed rozpoczęciem produkcji – prawo aktywowania kosztów, jeśli wydatki lub zużycie składników majątku dotyczą miesięcy następujących po miesiącu, w którym je poniesiono – prawo aktywowania odroczonego podatku dochodowego – prawo aktywowania składników środków trwałych o niskiej wartości początkowej – sposób klasyfikowania inwestycji do grupy długo- lub krótkoterminowych – sposób kwalifikowania nieruchomości i wartości niematerialnych do grupy aktywów operacyjnych lub inwestycyjnych
Prawa wyboru sposobu ujęcia w pasywach	<ul style="list-style-type: none"> – prawo tworzenia rezerw na zobowiązania wynikające z pewnych lub prawdopodobnych przyszłych zobowiązań, których kwotę można w wiarygodny sposób oszacować – prawo tworzenia rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego – prawo ujęcia w pasywach wartości kosztów dotyczących ściśle określonych świadczeń, których kwota lub data powstania nie są jeszcze znane w wysokości uzasadnionej ponoszonym ryzykiem gospodarczym
Prawa wyboru metod wyceny	<ul style="list-style-type: none"> – wycena początkowa środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych według ceny nabycia lub kosztu wytworzenia – wycena środków trwałych w budowie według cen nabycia lub kosztów wytworzenia obejmujących koszty finansowania zewnętrznego poniesione do dnia zakończenia budowy – wycena inwestycji według modelu ceny nabycia skorygowanej o skutki utraty wartości lub według wartości godziwej – prawo wyboru metody amortyzacji – prawo wyboru sposobu szacowania odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości aktywów oraz ich korekty w przypadku ustania przyczyn uzasadniających dokonanie odpisu aktualizującego – prawo wyboru podstawy wyceny zapasów: według ceny nabycia lub ceny zakupu, kosztu wytworzenia z uwzględnieniem sposobu rozliczenia narzutu kosztów pośrednich produkcji nieuzasadnionych normalnym wykorzystaniem zdolności produkcyjnych – sposób wyceny należności: w wartości nominalnej lub wartości nominalnej powiększonej o należne odsetki i kary umowne, skorygowanej o odpisy aktualizujące – sposób wyceny zobowiązań: w wartości wymagającej zapłaty lub w wartości nominalnej w odniesieniu do zobowiązań, co do których nie otrzymano informacji o naliczonych odsetkach lub karach przez kontrahenta – sposób szacowania rezerwy na zobowiązania

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Gos, *Zarządzanie wynikiem finansowym i dochodem*, Centrum Doradztwa i Informacji, Warszawa 1997, s. 74; Uor.

memoriałowo ustalonego wyniku finansowego osiągniętego z poszczególnych typów działalności w zestawieniu z kasowo zrealizowanymi przepływami pozwala określić jakość wyniku finansowego i zakres oddziaływania instrumentów materialnej polityki bilansowej. Istotnym utrudnieniem jest niespójność tych dwóch sprawozdań, ponieważ zakresy segmentów działalności zdefiniowanych na potrzeby rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych są nieporównywalne. Proponowane przez międzynarodowe organizacje zmiany w systematyce informacji finansowej usuwają ten mankament, zwiększając tym samym użyteczność sprawozdań finansowych (tab. 2).

Tabela 2. Systematyka informacji finansowej
w modelu sprawozdania finansowego IASB i FASB

Sekcja	Sprawozdanie z sytuacji finansowej	Sprawozdanie z całkowitych dochodów	Sprawozdanie z przepływów pieniężnych
I sekcja	Działalność gospodarcza		
Kategorie	aktywa i zobowiązania działalności operacyjnej	przychody i koszty działalności operacyjnej	przepływy pieniężne działalności operacyjnej
	aktywa i zobowiązania działalności inwestycyjnej	przychody i koszty działalności inwestycyjnej	przepływy pieniężne działalności inwestycyjnej
II sekcja	Działalność finansująca		
Kategorie	aktywa finansujące	przychód z tytułu aktywów finansujących	przepływy pieniężne z aktywów finansujących
	zobowiązania finansujące	koszty z tytułu zobowiązań finansujących	przepływy pieniężne ze zobowiązań finansujących
III sekcja	podatek dochodowy	podatek dochodowy z działalności kontynuowanej (działalność gospodarcza i finansująca)	podatek dochodowy
IV sekcja	działalność zaniechana	działalność zaniechana (po potrąceniu podatku)	działalność zaniechana
V sekcja		inne całkowite dochody po potrąceniu podatku	
VI sekcja	kapitał własny		kapitał własny

Źródło: M. Remlein, *Koncepcja prezentacji całkowitych dochodów w sprawozdaniu finansowym*, w: *Dylematy współczesnej rachunkowości*, red. W. Gabrusewicz, J. Samelak, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 125.

Implementacja takiego modelu sprawozdawczości nie wyklucza możliwości stosowania polityki bilansowej, choć porównanie wartości aktywów i pasywów

z przepływu środków pieniężnych sporządzonego metodą pośrednią istnieje możliwość zmian w strukturze (ale nie wartości) kapitału pracującego.

zaangażowanych w daną działalność z uzyskanym wynikiem finansowym w ujęciu kasowym i memoriałowym dostarczy adresatom sprawozdań finansowych informacji pozwalających zidentyfikować obszary oddziaływania przedsiębiorstwa na obraz sytuacji majątkowej, finansowej i wysokość wyniku finansowego.

Podsumowanie

Użyteczność sprawozdań finansowych zależy od obiektywności prezentowanych w nich danych. Odbiorcy informacji sprawozdawczej, a zwłaszcza interesariusze, oczekują wieloaspektowej informacji o bieżącej sytuacji firmy, jak też o jej perspektywach rozwojowych. Odpowiedzią na postulaty dotyczące prezentacji w raportach rocznych informacji o charakterze prospektywnym jest poszerzenie obszaru stosowania wartości godziwej do wyceny składników majątkowych. Kategoria wartości godziwej, która miała zwiększyć przydatność decyzyjną informacji sprawozdawczej, stała się ważnym instrumentem oddziaływania na wysokość wyniku finansowego. Subiektywność towarzysząca szacunkom wartości godziwej w skrajnych przypadkach może ograniczać użyteczność informacji sprawozdawczej z powodu utraty atrybutów sprawdzalności i wiarygodności²⁶. Adresaci sprawozdań finansowych muszą być świadomi możliwych obszarów oddziaływania osób sporządzających sprawozdania finansowe na wysokość wyniku finansowego i jego strukturę. Działania te wynikają z przyjętych celów polityki firmy i muszą mieć wszelkie znamiona legalności, niemniej w założeniu mają nakłonić odbiorców informacji do podejmowania decyzji zgodnych z interesem firmy. Korelacje pomiędzy wskaźnikami analizy finansowej nie zawsze pozwalają zidentyfikować wpływ instrumentów polityki bilansowej na treść sprawozdania finansowego. Ocena kondycji firmy jedynie na podstawie analizy wartości ujawnionych danych w sprawozdaniach finansowych może prowadzić do błędnych wniosków. Wiele cennych informacji ujawnianych jest w informacji dodatkowej i nie są one brane pod uwagę przy obliczaniu standardowych wskaźników finansowych. Informacje te pozwalają również częściowo zidentyfikować instrumenty polityki bilansowej, co może ograniczać jej skuteczność. Użyteczność sprawozdania finansowego wynika nie tylko z posiadania przez nie wszystkich atrybutów jakościowych, ale również z umiejętności i wiedzy osób, do których jest ono skierowane.

Należy pamiętać, że narzędzia polityki bilansowej zasadniczo nie powodują zmiany sytuacji majątkowej i finansowej, tworzą tylko złudzenie – nie mogą bowiem wyeliminować nawarstwiających się problemów, skutków błędnych decyzji, a jedynie odroczyć moment rozliczenia decydentów ze sposobu sprawo-

²⁶ „Nie istnieje coś takiego jak neutralny przebieg procesu sprawozdawczości finansowej. Proces ten jest zawsze naznaczony subiektywizmem ocen osób za niego odpowiedzialnych”. P. Wójtowicz, op. cit., s. 85.

wania przez nich władzy. Sprawozdanie finansowe stanowi swoistą fotografię firmy, która dzięki przyznanym jej ustawowo prawom wyboru szczegółowych zasad wyceny i prezentacji składników majątku ma możliwość retuszowania tego wizerunku. Wnikliwy odbiorca informacji sprawozdawczej, analizując kompleksowo uzyskane dane, ma sposobność zidentyfikowania obszarów oddziaływania polityki bilansowej.

Literatura

- Błażyńska J., *Polityka rachunkowości, polityka bilansowa, zasady rachunkowości – terminologia, w: Dylematy współczesnej rachunkowości*, red. W. Gabrusewicz, J. Samelak, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Cieślak M., *Podejście etyczne w rachunkowości a jakość sprawozdań finansowych*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Cieślak R., *Użyteczność decyzyjna kategorii zysku księgowego*, Wydział Zarządzania UW, Warszawa 2008 (praca niepublikowana).
- Duraj J., *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2000.
- Gos W., *Zarządzanie wynikiem finansowym i dochodem*, Centrum Doradztwa i Informacji, Warszawa 1997.
- Grabowski R., Karmańska A., *Polityka bilansowa spółek akcyjnych – uwarunkowania skuteczności oraz skutki rozpoznania przez inwestorów*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2009, nr 49 (105).
- Jaruga A., Walińska E., *Roczne sprawozdania finansowe – ujęcie księgowe a podatkowe*, ODDK, Gdańsk 1997.
- Kamiński R., *Polityka bilansowa a ocena działalności przedsiębiorstwa*, Ars boni et aequi Przedsiębiorstwo Wydawnicze – Władysław Rozwadowski, Poznań 2003.
- Pedo T., *Materialna polityka bilansowa w świetle oczekiwań inwestorów indywidualnych*, w: *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, red. E. Walińska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.
- Remlein M., *Koncepcja prezentacji całkowitych dochodów w sprawozdaniu finansowym*, w: *Dylematy współczesnej rachunkowości*, red. W. Gabrusewicz, J. Samelak, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011.
- Sawicki K., *Polityka bilansowa i sprawozdawczość finansowa w zarządzaniu firmą*, Ekspert, Wrocław 1996.
- Stępień K., *Nadrzędne cele działalności jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2005, nr 674.
- Turyła J., *Jakość wyniku księgowego jako wyznacznik jego użyteczności decyzyjnej dla użytkowników informacji finansowej*, w: *Zagrożenia w działalności gospodarczej a prawo bilansowe*, red. E. Mączyńska, Z. Messner, SKwP, PTE, Warszawa 2010.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 330.
- Weber J., Kufel M., Cebrowska T., *Wprowadzenie do rachunkowości spółek*, Park, Bielsko-Biala 1993.
- Wójtowicz P., *Wiarygodność sprawozdań finansowych wobec aktywnego kształtowania wyniku finansowego*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2010.
- Wykorzystanie polityki bilansowej i analizy finansowej w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, red. K. Sawicki, Ekspert, Wrocław 2009.

Balance Sheet Policy and Its Potential Influence on the Rate and Structure of Business Profits

Abstract. *The operation of business organizations involve communicating with their business environment. Information interchange most often occurs through financial reports, and the economic data revealed in these reports provides a basis for business decision making. Concerned about their reputation, companies may influence the information content of financial reports, exercising the possibility to choose specific options allowed by the accounting law, regarding the pricing of their assets and liabilities or the method for calculating their financial result. One of the most important economic categories included in the assessment of a company's performance is the financial result, i.e. profit or loss. This paper aims to indicate the rationale for, and the range of, available balance sheet policy instruments that can be applied in determining a company's financial result.*

Keywords: *asset pricing, valuation of liabilities, creative accounting, earnings management*